

Statisztikai Szemle

Közzététel: 2021. március 9.

A tanulmány címe:

Köves Pál emlékezete

Szerző:

VITA LÁSZLÓ, a Budapesti Corvinus Egyetem professor emeritusa

E-mail: laszlo.vita@uni-corvinus.hu

DOI: <https://doi.org/10.20311/stat2021.3.hu0288>

Az alábbi feltételek érvényesek minden, a Központi Statisztikai Hivatal (a továbbiakban: KSH) Statisztikai Szemle c. folyóiratában (a továbbiakban: Folyóirat) megjelenő tanulmányra. Felhasználó a tanulmány vagy annak részei felhasználásával egyidejűleg tudomásul veszi a jelen dokumentumban foglalt felhasználási feltételeket, és azokat magára nézve kötelezőnek fogadja el. Tudomásul veszi, hogy a jelen feltételek megszegéséből eredő valamennyi kárért felelősséggel tartozik.

1. A jogszabályi tartalom kivételével a tanulmányok a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.) szerint szerzői műnek minősülnek. A szerzői jog jogosultja a KSH.
2. A KSH földrajzi és időbeli korlátozás nélküli, nem kizárólagos, nem átdadható, térítésmentes felhasználási jogot biztosít a Felhasználó részére a tanulmány vonatkozásában.
3. A felhasználási jog keretében a Felhasználó jogosult a tanulmány:
  - a) oktatási és kutatási célú felhasználására (nyilvánosságra hozatalára és továbbítására a 4. pontban foglalt kivétellel) a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
  - b) tartalmáról összefoglaló készítésére az írott és az elektronikus médiában a Folyóirat és a szerző(k) feltüntetésével;
  - c) részletének idézésére – az átvevő mű jellege és célja által indokolt terjedelemben és az eredetihez híven – a forrás, valamint az ott megjelölt szerző(k) megnevezésével.
4. A Felhasználó nem jogosult a tanulmány továbbértékesítésére, haszonszerzési célú felhasználására. Ez a korlátozás nem érinti a tanulmány felhasználásával előállított, de az Szt. szerint önálló szerzői műnek minősülő mű ilyen célú felhasználását.
5. A tanulmány átdolgozása, újra publikálása tilos.
6. A 3. a)–c.) pontban foglaltak alapján a Folyóiratot és a szerző(ke)t az alábbiak szerint kell feltüntetni:

„*Forrás: Statisztikai Szemle c. folyóirat 99. évfolyam 3. számában megjelent, Vita László által írt, 'Köves Pál emlékezete' című tanulmány (link csatolása)*”

7. A Folyóiratban megjelenő tanulmányok kutatói véleményeket tükröznek, amelyek nem esnek szükségképpen egybe a KSH vagy a szerzők által képviselt intézmények hivatalos álláspontjával.

Vita László

Köves Pál emlékezete

In memory of Professor Pál Köves

VITA LÁSZLÓ, a Budapesti Corvinus Egyetem professor emeritusa
E-mail: laszlo.vita@uni-corvinus.hu

Életének 96. évében,¹ 2021. január 15-én, elhunyt *Köves Pál*, a Budapesti Corvinus Egyetem Statisztika tanszékének professor emeritusa. Életét 1948-tól kezdve a statisztikának szentelte. Mind a statisztika oktatásában, mind a kutatásban kimagasló eredményeket ért el.

Szerencsés volt, mert az egyetemre, majd a tanszékre kerülésekor *Theiss Edé-*től, a matematikai közgazdaságtan és a statisztika nemzetközileg elismert, itthon úttörő művelőjétől tanulhatta a statisztikát, és tőle vehette át azt az értékes örökséget, amelyre ugyancsak kiemelkedő kor- és pályatársával, *Párniczky Gábor*ral együtt tovább építkezhetett. Theiss Ede 1949-ben megjelent „Statisztika” című egyetemi jegyzete az ő gyorsírással előadás-lejegyzéseinek felhasználásával készült. Erre az örökségre alapozva újították meg a statisztikai tananyagot, és alkották meg a még ma is etalonnak tekinthető, számos kiadást és átdolgozást megért „Általános statisztika” című tankönyvüket. Az első kiadás 1960-ban, a második 1973-ban, a harmadik átdolgozott kiadás pedig 1981-ben jelent meg. A második kiadás lényeges előrelépés volt az elsőhöz képest. Ebbe épült be először a többváltozós korreláció- és regressziószámítás, és belekerült még egy, a matematikai statisztikába betekintést nyújtó – a statisztikai becsléseket és a hipotézisek ellenőrzését tárgyaló – fejezet is. A harmadik kiadás még e területeken is jelentősen túllépett, és egy önálló fejezet kapott benne helyet a statisztikai információrendszerről.

Ebből a tankönyvből közgazdász-generációk sora és a felsőoktatásban ma statisztikát oktatók döntő többsége sajátította el a statisztikát. Én mind a három kiadást

---

¹ Köves Pált 95. születésnapja alkalmából *Sugár András* köszöntötte, és méltatta tankönyvíró tevékenységét a *Statisztikai Szemle*ben megjelent cikkében (SUGÁR ANDRÁS [2020]: Köves Pál 95 éves. *Statisztikai Szemle*. 98. évf. 7. sz. 885–895. old.).

közelről ismerem. Az első kiadás 1964. évi változatlan utánnyomása volt a mi évfolyamunk által használt tankönyv, a két átdolgozás munkálataiba pedig már – ugyancsak szinte pályakezdő munkatársaikkal együtt² – engem is bevontak a szerzők. Igen nagy megtiszteltetés volt számunkra, hogy Köves Pállal és Párniczky Gáborral együtt dolgozhattunk, és mindannyiunk neve bekerülhetett az átdolgozott kötetekbe. Nagyon büszke vagyok rá, hogy az 1981. évi kiadás tőlük kapott példányára azt az ajánlást írták, hogy „Vita Lászlónak, szerzőtársunknak szeretettel”.

A könyv szerzői nagyon fontosnak tartották, hogy a tananyag pontosan definiált alapfogalmakra épüljön, határozott belső logikával rendelkezzen, a bonyolultabb statisztikai módszerek pedig tematikusan „nöjenek ki” az egyszerűbbekből.³ Mindhárom kiadásba szervesen beépültek a szerzőpár kutatási eredményei. Köves Pál fő kutatási területe az indexszámítás elmélete és gyakorlata volt, Párniczky Gáboré pedig a reprezentatív megfigyelés, a korreláció- és regressziószámítás, később pedig a statisztikai informatika.

Mindhárom kiadásban szerepelnek a főszerzőtől tipográfiaiilag elkülönülő, „apróbetűs” részek. Ezek többsége igen mély részletekbe is belemegy. Az átdolgozásokban található egyes apróbetűs részek – természetesen még bővebben kifejtve – akár a jelenlegi doktori iskolák tananyagában is helyet kaphatnának.

A tankönyv felépítésében nem az elemzési módszerek, hanem az absztrakt módon értett elemzési feladatok⁴ játszották a fő szerepet. Ez Köves Pál „találmánya”, amely először az 1963-ban megvédett „A statisztikai mutatószámok közgazdasági tartalmáról és a statisztikai tudomány felépítéséről” című kandidátusi értekezésében jelent meg. Számos más esetben is előfordult, hogy a tananyag egyes részeinek mélyebb megalapozását egy-egy szakkönyv vagy önálló tanulmányok formájában publikálták először. E cikkek szinte kivétel nélkül a *Statisztikai Szemle*ben jelentek meg.

Mivel Párniczky Gábor éveken keresztül külföldön dolgozott, az átdolgozások folyamatát Köves Pál irányította, és az 1973. évi kiadás szerkesztési munkálatait is ő végezte. Tárgyfelelősi minőségében ő valósította meg az átdolgozott kiadású tankönyvek oktatásba vételét is. Kiváló pedagógus, oktató és oktatásszervező volt, aki nagyon sok újítást vezetett be: többek között a részletes tantárgyi tájékoztatók és az előadáslapok használatát, ő tartotta a gyakorlat-előkészítő megbeszéléseket, melyekhez előzetesen írásos anyagokat is készített, továbbá az írásbeli vizsgáztatást is számos vonatkozásban korszerűsítette. Oktatási újításainak nagy része még nyugdíjba vonulása után is sokáig használatban volt. Ezekkel, valamint az oktatás egyöntetűségének biztosításával évtizedekkel megelőzte a korát. Manapság ez minőségbizto-

² *Kerékgyártó Györgyné, Melega Tiborné és Weitz Tamás* mellé én is bekerültem a „brigádba”. Weitz Tamás sajnálatosan korai halála miatt csak az 1973-as átdolgozásban működött közre.

³ Ez Köves Pál megfogalmazása. Lásd: KÖVES PÁL [1976]: Kísérlet a hagyományos oktatási módszerek korszerűsítésére az általános statisztika oktatásában. *Felsőoktatási Szemle*. 6. sz. 346–348. old.

⁴ Ezeket Köves Pál a statisztikai elemzés jellegzetes eseteinek nevezi.

sításként (total quality management, TQM) és folyamatos minőségjavításként (continuous quality improvement, CQI) ismert. Ezáltal az egyetemi oktatásban igen magas mércét állított elénk, az utódok elé, akiknek második generációja kivétel nélkül az ő tanítványának mondhatja magát.

Köves Pálnak mint oktatásszervezőnek meghatározó szerepe volt abban, hogy a tanszék még ma is egyetemszerte elismerten jó közösségnek számít, ahol az oktatási tevékenység csapatmunkában folyik, és magától értetődő egymás munkájának méltánylása, de kritizálása is. Ez a fő oka annak, hogy a hallgatói véleményezésekben a tanszék, a tantárgy és a számonkérés rendszeresen jó helyezést kap, valamint a hallgatók döntő többsége korrektnek és kiszámíthatónak tartja a számonkérést.

Ami a kutatást illeti, már az előbbiekből is jól látszik, hogy Köves Pál az oktatást és a kutatást szerves egységnek tekintette. A tankönyv mindhárom kiadása nagyban épít a kutatásban előzetesen elért eredményeire. Fő kutatási területe az indexelmélet és az indexszámítás volt. Az indexszámítással már tanszéki demonstrátorként évtizedekre eljegyezte magát, amikor kezébe került *Irving Fisher* „The Making of Index Numbers” című könyve, amelyet még ma is az indexszámítás bibliájának tartanak. Ez annyira lenyűgözte, hogy egyetemi pályafutása kezdetétől fogva elmélyülten foglalkozni kezdett az indexszámítás elméletével és gyakorlatával,⁵ melyből két szakkönyv született: az egyik az 1956-ban megjelent „Statisztikai indexek” című, a másik pedig az 1981-ben megjelent „Indexelmélet és közgazdasági valóság” című munka. Ez utóbbit angol és orosz nyelven is kiadták. Az első mű is nagyon sok értékes és újszerű eredményt tartalmaz, többek között határozottan állást foglal a Fisher-féle súlyozású index mellett,⁶ de a második az, amely az indexelmélet világirodalmának igazán jelentős műve. Ezt jól bizonyítja az, hogy ma már szinte sehol a világon nem esik szó az indexszámításról Köves Pál nevének említése nélkül.

Az „Indexelmélet és közgazdasági valóság” című könyv⁷ áttekinti, valamint közös nevezőre igyekszik hozni a különféle indexelméleti irányzatokat, továbbá erre támaszkodva próbál meg végére járni a szerinte már túlságosan hosszú ideje kutatott és vitatott indexformula-kérdésnek. Megalkotja az indexformulák családfáját, amely az *Irving Fisher* által kimunkált rendszer áttekinthetőbbé tett, racionalizált változata. Ebben a rendszerben három blokkot, az egyes blokkokon belül pedig indexgenerációkat különböztet meg. A rendszerben szereplő összes formulát szisztematikus vizsgálat és összehasonlítás tárgyává teszi. E vizsgálat alapvető eszköze a külön-

⁵ Erről a *Hunyadi László* által a 80. születésnapja alkalmából készített interjúban vall. (HUNYADI LÁSZLÓ [2005]: Interjú Köves Pállal. *Statisztikai Szemle*. 83. évf. 9. sz. 878–884. old.)

⁶ Ezt annak idején nagyon sokan vitatták, de *Péter* (korábban *Pikler*) *György*, az akkori tanszékvezető, aki egyben a Központi Statisztikai Hivatal elnöke is volt, teljes tekintélyével kiállt mellette, sőt egy alkalommal véletlenül még az is kiderült, hogy a könyvet állítólag Kossuth-díjra is felterjesztette.

⁷ Ez a mű az ugyanilyen című, 1978-ban megvédett akadémiai doktori értekezésének szakkönyvvé transzformált változata.

bőző súlyozású indexek hányadosára vonatkozó Bortkiewicz-féle tétel. Részletesen foglalkozik az egyes blokkokba tartozó formulák láncolásával – ami jól megalapozza az infinitezimális gondolatmenetre épülő Divisia-index tárgyalását –, valamint az *Éltető Ödön*nel közösen kimunkált EKS⁸ formulával is – amit ma már világszerte alkalmaznak a nemzetközi összehasonlításokban, és ami ma már ott szerepel a nemzetközi statisztikai szabványokban. A könyvben helyet kap az általa kidolgozott, szezonálisan erősen változó összetételű termékhalmozatra vonatkozó havi volumen- és árszínvonalváltozás nyomon követésére alkalmas módszer is. Megállapítása szerint a Divisia-index, illetve annak egyfajta közelítése a közgazdasági valóságot leíró, feltételeken tökéletes indexnek tekinthető. Végül rámutat az integrált indexelmélet kidolgozásának szükségességére.

Ettől a munkától azonban eltérítette a bioritmusok statisztikai elemzése iránti érdeklődése, amit Hunyadi Lászlónak adott interjújában szakmai árulásként említ.⁹ Olyan értelemben nincs igaza, hogy ez nem térítette el a statisztikától; örök életében statisztikusként gondolkodott és alkotott.

A születéstől induló különféle hosszúságú ciklusok statisztikai elemzése 1977-ben kezdte foglalkoztatni. 1996. óta már szinte kizárólag csak ez kötötte le kutatói érdeklődését. Élete végéig nagyon kreatívan alkalmazta a statisztikát a ciklusok létezésének alátámasztására. Bioritmus kutatásaiban sokoldalúan élt a grafikus elemzés eszközeivel. Ez egyébként minden publikációjában és előadásaiban is jellemző volt rá.

Köves Pál nemcsak statisztikus, hanem EMBER is volt, csupa nagybetűvel. Embersége minden megnyilvánulásából egyértelműen kitűnt, szilárd elvi alapokon nyugodott.

Tárgyának szellemes, egyéni humorú előadójaként mindig nagy gondot fordított mondandójának megfelelő szemléltetésére. Ehhez sűrűn élt a grafikus ábrázolás adta lehetőségekkel is. Legelső előadását mindig a statisztika mibenlétének tárgyalásával kezdte. Ennek során azt a hasonlatot is mindig elmondta, hogy a statisztika olyan, mint a bikini: sok mindent megmutat, de a lényegét eltakarja. A folytatásban és a további előadásaiban persze azt tanította és illusztrálta, hogy ez hogyan kerülhető el. Nagyon jó volt együtt dolgozni vele. Különösebb erőfeszítés nélkül is meghatározó egyéniség tudott lenni. Intellektuális humora minden tanszéki rendezvényen, összejövetelen megnyilvánult. Alapító szerkesztője és aktív munkatársa volt az 1975. március 1-jétől kezdve 20 évenként megjelenő „*Tanszéki Nyúz*” címen futó, humoros írásokat tartalmazó tanszéki lapnak. Ennek 2010. június 22-i különszáma 85. születésnapja alkalmából látott napvilágot. Az egyetemi közéletben mindig aktí-

⁸ Az EKS a módszert kidolgozó személyek – *Éltető Ödön*, *Köves Pál* és *Bohdan Szulc* (újabban *Schultz*) nevének kezdőbetűire utal. Szulc *Éltető Ödöntől* és *Köves Páltól* függetlenül dolgozta ki a módszert.

⁹ Lásd i.m. 882. old.

van részt vett. Mindvégig élénken érdeklődött az egyetemi ügyek iránt, és sokat foglalkoztatta a tanszék jövője. Távozásával óriási űrt hagyott maga után. Szellemisége és emléke örökre velünk marad.

A STATISZTIKAI SZEMLÉBEN MEGJELENT
FŐBB TANULMÁNYAINAK GYŰJTEMÉNYE

- KÖVES PÁL [1954]: A statisztikai indexek módszertani kérdései. 32. évf. 4. sz. 296–314. old.
- KÖVES PÁL [1956]: A statisztikai indexek súlyozási problémái. 34. évf. 7–8. sz. 660–681. old.
- KÖVES PÁL [1956]: A statisztikai indexek súlyozási problémái (befejező rész). 34. évf. 9. sz. 767–782. old.
- KÖVES PÁL [1957]: A mértani átlag statisztikai alkalmazásai. 35. évf. 4–5. sz. 303–332. old.
- KÖVES PÁL [1961]: Az átlagszámítás helye a statisztika elméletében. 39. évf. 1. sz. 3–30. old.
- ÉLTETŐ ÖDÖN – KÖVES PÁL [1964]: Egy nemzetközi összehasonlításoknál fellépő indexszámítási problémáról. 42. évf. 5. sz. 507–518. old.
- KÖVES PÁL [1971]: Fix bázisú havi indexek becslése (I.). 49. évf. 5. sz. 469–486. old.
- KÖVES PÁL [1971]: Fix bázisú havi indexek becslése (II.). 49. évf. 6. sz. 597–607. old.
- KÖVES PÁL [1975]: Az indexformulák áttekintése. 53. évf. 12. sz. 1178–1207. old.
- KÖVES PÁL [1976]: Az olimpiai eredmények értékeléséhez. 54. évf. 11. sz. 1070–1082. old.
- KÖVES PÁL [1977]: Az indexelmélet és a közgazdasági valóság (I.). 55. évf. 2. sz. 176–195. old.
- KÖVES PÁL [1977]: Az indexelmélet és a közgazdasági valóság (II.). 55. évf. 3. sz. 260–288. old.
- KÖVES PÁL [1988]: A havi árindexek és a szezonális. 65. évf. 11. sz. 981–999. old.
- KÖVES PÁL [1995]: A nemzetközi összehasonlításoknál alkalmazott EKS indexek. 73. évf. 1. sz. 5–30. old.
- KÖVES PÁL [2005]: A születéskor induló bioritmusciklusokról. 83. évf. 10–11. sz. 948–977. old.